

geleid en bezintuigd door zijn gevoel, samengegroeid met de vingers, op het doek de weerspiegeling liet stroomen van het beeld, dat hij in zich droeg. Uit den nacht van het onbekende, uit de duisternis van het waardelooze treedt de mensch te voorschijn; zijn geest alleen geeft waarde aan de stof; het overige is de duisternis, het onbestaande.

Rembrandt schilderde zoo in meer en meer persoonlijken trant, naar zijn eigen zin, voor zich zelve, zich niets meer aandragede van regel of schoolwet, van wat anderen beviel of door het publiek werd verstaan. Zijn bewerking was opgegroeid uit zijne overtuiging, samengegroeid met haar; hij had dien trant niet gezocht; die opvatting van het leven en van de kunst was over hem gekomen; hij kon niet anders dan weergeven wat hij voelde. De gunst van liefhebbers en kenners verliet hem, zijn leerlingen verloochenden hem en sloegen de wegen in der bevallige alledaagschheid, der richting door stijgende marktprijzen aangeduid. Men ging hem aanzien als een zonderling, als een afgezonderde.

Hij was het wel degelijk in zijnen tijd. Hij is het niet meer voor ons. Wij zijn in voeling gekomen met dien geest, even teer besnaard als zijn hand fijn bewerktuigd was. In den kunstenaar van derdehalve eeuw vóór onzen tijd vinden wij een mensch weer, wiens gemoed de aandoeningen van het onze gekend heeft, die het leven heeft ondervraagd zooals wij het ondervragen, die in de wereld meer heeft gezocht dan de lichamelijke genietingen en meer heeft geleden dan het stoffelijk leed, die inniger voelde dan zijne tijdgenooten en die deze geheimzinnige gewaarwordingen wist te vertolken op een wijze die zij niet begrepen, omdat haar galmen te zacht gestemd, te diep getoond waren. De schilder van het stralende licht werd op het einde zijns levens de vertolker der beangstigde gemoederen; in hem was voor het eerst de poëzie van het Noorden vleesch geworden.

Wij noemden Mona Lisa, die tegenvoeter van ons portret. Bij haar is uiterlijk alles helder, de lijnen scherp getrokken, de vormen juist aangeduid, tevredenheid blik uit haar wel geopend oog, zij ziet u flink aan, met iets geheimzinnigs in den blik, 't is waar, iets meesmuilends in den mond, maar met niets zwaarmoedigs, niets beklemds in het gemoed. Zij is de Zuidelijke die het leven neemt van de goede zijde, die jong is, stralend van schoonheid, blijmoedig van geest, het hoofd rechtop, rustig in de bewustheid harer waarde. En onze droomer uit het Noorden: geen blijmoedigheid bij hem, geen zelfvertrouwen, geen pronkzucht, het hoofd is gebogen, de stemming week. De jeugd is heen, hij heeft de verlatenheid over zich voelen aansluipen, langzaam maar zeker; hij bevindt zich alleen in de woestijn des levens, gelaten vouwt hij de handen, gesloten is het boek, rustig maar strak richt hij het oog op zijn lief en leed van vroeger dagen, op hetgeen verdwenen ligt in de schemering van het verleden, op hetgeen nog omhuld is met de duisternis van de toekomst; hij staart voor zich eindeloos diep, eindeloos ver, eindeloos lang.